

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

УДК 930.22

**ДОКУМЕНТАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ
ВИЩИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ
ЯК ЧИННИК НАДАННЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ ТА ДОСТУПНОСТІ ЗНАНЬ
(ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ)**

С.Х. Литвин

У статті показано значення документаційного забезпечення управління вищим навчальним закладом для забезпечення якості освіти та доступності знань, визначено основні напрямки його впливу на формування нового освітнього простору України.

Ключові слова: *якість освіти, доступність знань, інноваційні технології, комунікації, документаційне забезпечення, електронний документообіг, інформаційний ресурс.*

**RECORDS MANAGEMENT IN HIGH EDUCATIONAL INSTITUTIONS AS A FACTOR
OF QUALITATIVE EDUCATION
GRANTING AND ACCESSIBILITY OF KNOWLEDGE
(HISTORIOGRAPHY ANALYSIS)**

S. Kh. Lytvyn

The article shows role of records management in high educational institution for provision of educational quality and accessibility of knowledge; main directions of its influence over formation of new educational space of Ukraine.

Keywords: *quality of education, accessibility of knowledge, innovative technologies, communicational, records management, electronic movement of documents, information resource.*

Підсилення вимог до якості освіти у вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ), удосконалення управління навчальним процесом, що витікає з вимог Закону України «Про вищу освіту», обумовлює необхідність застосування інноваційних технологій документаційного забезпечення управління вищими навчальними закладами.

Метою статті є здійснення історіографічного аналізу праць провідних учених із питань теорії документознавства та соціальних комунікацій щодо документаційного забезпечення управління ВНЗ та його впровадження для створення ефективного інформаційного середовища керування і функціонування ВНЗ, зокрема, їхнього впливу на якість освіти та доступність знань в умовах формування нового освітнього простору.

Цим проблемам у сучасній документознавчій літературі приділяється значна увага. Теоретико-методологічні засади окремих складових управлінського документознавства розроблені у працях

В. Бездрабко, Н. Зінов'євої, М. Комової, С. Кулешова, Н. Кушнарєнко, М. Ларькова, Ю. Палехи, Є. Плєшкєвича, С. Сєльчєнкової, М. Слободяника, А. Сокової, Ю. Столярова, Г. Швецової-Водки та ін.

Проблемам керування документаційними процесами та функціонування електронних комунікацій присвячені праці І. Антонєнко, Г. Асєєва, Бебика, О. Виходець, Є. Горошко, В. Ільганаєвої, І. Золотарьова, М. Ларіна, Г. Почєпцова, В. Різун, В. Рудюка, Е. Свенонюса, Я. Степанової, А. Тєйлора, Л. Філіпової, К. Ханнінга, В. Хорошка, Ф. Шаркова та ін.

Проблеми документаційного забезпечення управління ВНЗ знайшли відображення у працях А. Антокольського, В. Александрова, Л. Васильєва, О. Виноградової, А. Єрмолаєва, А. Наливайка, С. Наєнка, Г. Паномарьова, Л. Щєтиніна, Ю. Якимюк та ін.

На працях останніх, що мають безпосередню дотичність до проблеми, що розглядається, ми зупинимося детальніше.

Теорія управлінського документознавства знайшла свій розвиток у працях М. Ларіна. Він сформулював визначення, що «управлінська документація – це система документації, яка забезпечує управлінські процеси в суспільстві [5, 43]», а відтак – і управлінська документація ВНЗ забезпечує його управлінські процеси.

Питанням конституювання управлінського документознавства як спеціального виду велику увагу приділила В. Бездрабко, визначивши його основні наукові завдання, що полягають «у студіюванні історії управлінського документа, його створення та функціонування як носія і джерела інформації; розробленні загальної теорії управлінського документа; з'ясуванні місця і ролі документації у суспільстві; розкритті характеристики основних етапів розвитку управлінського документознавства як спеціального виду, визначенні його місця та функцій серед інших дисциплін документально-комунікаційного циклу [2, 17]».

Класифікацію управлінського документознавства здійснив Ю. Палеха. Він стверджує, що «управлінський документ є вираженням діяльності ВНЗ [12, 102]».

Помітні наукові та теоретико-прикладні здобутки у сфері уніфікації управлінської документації, оптимізації процесів, пов'язаних з організацією роботи з документами, впровадження комп'ютерних засобів створення управлінської документації в електронній формі, з перспективою аналізу її функціонування з позицій інформаційного менеджменту, викладені у працях О. Загорецької, С. Кулешова, Л. Пізнюк.

Сполучною ланкою між управлінням ВНЗ і документозабезпечуючими структурами є належне інформаційне забезпечення, що містить відомості, необхідні для прийняття управлінських рішень. Детальною розробкою проблеми інформаційного забезпечення ВНЗ займалися чимало науковців. Зокрема, питання формування ресурсної бази інформаційного забезпечення освіти відображено у працях Т. Костирко [4], проблеми інформаційно-документного забезпечення діяльності ВНЗ – у працях О. Виноградової [3], питання використання сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі – у працях Ю. Супронюк [17], питання формування документально-інформаційного фонду ВНЗ – у працях Ю. Якимюк [21].

У наведених працях показано, що ВНЗ належать до тих установ, які самі постійно потребують удосконалення управлінських документів на основі їхньої уніфікації та стандартизації, що знижує матеріальні й часові витрати та забезпечує інформативність документаційного ресурсу. Документа-

ційне забезпечення управлінської діяльності ВНЗ впливає із необхідності інформатизації управління в цілому. Роботою з документами, як правило, займається весь управлінський персонал. Успішна організація забезпечення інформаційних потреб підрозділів ВНЗ за допомогою документаційних ресурсів потребує фахової підготовки кожного споживача документальної інформації.

Структурно систему документаційного забезпечення управління ВНЗ становлять: ректор, якому підпорядкована канцелярія; проректори, які мають секретарів; директори департаментів управлінських підрозділів, інформаційне забезпечення яких здійснюють секретарі; директори інститутів, що мають секретарів, які тісно співпрацюють із канцелярією; керівники структурних підрозділів (деканатів, кафедр), діловодство яких ведуть секретарі.

На особливостях документаційного забезпечення управління ВНЗ наголошує у своєму дослідженні Ю. Якимюк. Вони, на її думку, полягають в такому: ВНЗ належить до установ, де документальна інформація є основним класом інформації, яка зумовлює життєдіяльність усіх його підрозділів; за своєю структурою документаційна система ВНЗ складна і багатоступенева, цілісність її забезпечує низка підсистем; окремий вид специфічної документальної інформації носить суб'єктивний характер і значною мірою залежить від людського фактора; окремі види мають універсальний характер і можуть бути використані у всіх підрозділах [20, 14].

Науковці в галузі документознавства та соціальних комунікацій підкреслюють, що нагальною потребою документаційного забезпечення управління ВНЗ є впровадження інформаційно-комунікативних технологій і систем. Для управління ВНЗ керівництво реалізує свою роль шляхом комунікації як обміну інформацією, на підставі чого отримує відомості для прийняття ефективних рішень і доводить прийняті рішення до працівників. Теорія комунікації висвітлена у працях Г.Г. Почепцова [14], Ф.І. Шаркова [19], А.В. Соколова [16], Ю.П. Сурміна [18] та ін. Вони поділяють комунікацію на внутрішньоорганізаційну та зовнішню. До внутрішньоорганізаційної вони відносять взаємодію працівників ВНЗ з його структурними підрозділами, а також структурних підрозділів між собою, які становлять комунікаційну єдність і пов'язані комунікаційною системою в єдиний документаційний простір, ефективність якого значною мірою залежить від документально-інформаційного забезпечення. До зовнішньої комунікації відносять визначення ВНЗ стану зовнішнього середовища і впливу на нього.

Усе глибше в управління освітнім процесом ВНЗ проникають електронні комунікації. Перехід до електронного документообігу багаторазово посилює управлінський вплив інформаційних процесів на всі сфери життєдіяльності ВНЗ.

Фундамент і теоретичну основу розуміння електронного документа заклали праці Д. Мешкова [7] та В. Рудюка [15], що отримало подальшу розробку в працях О. Матвієнко [6] та авторського колективу під керівництвом В. Хорошка [11]. У них електронний документ розглядається як реалізація на базі комп'ютерних технологій оптимальних форм і методів документального забезпечення управління.

Використання електронних комунікацій дає можливість створення комунікаційних систем документального забезпечення управління ВНЗ як автоматизованої системи багаторазового використання. Вона забезпечує оперативність фіксації, збирання, опрацювання, пошуку та передачі документальної інформації, надійність її зберігання, віддалений доступ, надання її в потрібний час, на потрібному носії і в потрібній формі для споживача відповідного ВНЗ чи його структурного підрозділу.

Формування такої системи здійснюється у двох напрямках: перший – система документального забезпечення управління ВНЗ на всіх рівнях (підвищується оперативність управління, документальна інформація є стимулятором активізації діяльності як окремих викладачів, так і цілих підрозділів); другий – забезпечення документальною інформацією навчально-виховного процесу (підвищується рівень поінформованості викладачів і студентів щодо створення відповідної інформаційно-довідкової бази організації навчального процесу). Обидва напрями тісно переплітаються і спрямовані на вирішення одного завдання – забезпечення високого рівня управління задля зростання конкурентоспроможності ВНЗ та рівня надання освітніх послуг. Але кожен із цих напрямів потребує документального, організаційно-методичного і технологічного забезпечення.

Перші кроки з утілення автоматизованих систем зроблені на загальнодержавному рівні: це, зокрема, система «Арм-реєстрація студента», автоматизована система «ВНЗ», державна система «ІВС Освіта» тощо.

Наприклад, у Державному університеті інформаційно-комунікаційних технологій створене і функціонує інтегроване інформаційне середовище, що забезпечує підтримку управління навчальним процесом ВНЗ, до якого належать: офіційний веб-сайт «ДУІКТ», автоматизована система управління навчальним процесом «АСУНП ДУІКТ», веб-портал «АСУНП ДУІКТ» та інформаційні сенсорні термінали [21, 107-109]. Воно дозволяє оперативно

вирішувати ключові завдання управління і комплексно управляти навчальним процесом.

Подальший поступ у цьому напрямку можна здійснити тільки на основі створення в кожному ВНЗ своєї автоматизованої системи документального забезпечення управління та підключення до загальної системи, що створить єдиний керований освітній простір. З цього приводу Т. Костирко відзначає, що єдність освітнього простору забезпечує «підвищення якості освіти; зберігання, розвиток і ефективне використання науково-педагогічного потенціалу; створення умов для поетапного переходу до нового рівня освіти на основі інформаційних технологій [4, 25]».

Успішна комунікаційна автоматизована система документального забезпечення управління ВНЗ ґрунтується на можливостях комп'ютерних технологій і оригінальних їхніх програмних продуктах, що створюють умови звернення безпосередньо до інформації про об'єкти, які становлять основу прийняття будь-якого управлінського рішення на всіх структурних рівнях. Вона є необхідною умовою для створення нового рівня організації діяльності ВНЗ, залучення їхнього наукового потенціалу до вирішення загальних проблем.

Функціонування такої системи створює ефективне середовище управління, взаємодію і злагодженість підсистем різного рівня, для забезпечення виконання ВНЗ своїх функцій і має операційне, інформаційне, функціональне, статистичне або динамічне відображення, забезпечує автоматизацію діловодства, кардинально підвищує якість роботи виконавців, дає можливість контролю виконання документів, робить терміни їхньої підготовки прогнозованими та керованими, дозволяє вчасно аналізувати тенденції та наслідки організації навчального процесу, сприяє зростанню продуктивності праці викладачів, тобто, надання більшої кількості освітніх послуг за одиницю часу.

Вона дозволяє здійснювати розрахунки штатного складу викладачів, міжфакультетні та міжкафедральні узгодження навчальних планів та змісту дисциплін для недопущення їхнього дублювання, управляти навчальним навантаженням, за потреби перераховувати його по всьому ВНЗ, по кожному факультету, кафедрі, спеціальності, викладачу, оперативно реагувати на зміни в контингенті студентів, швидко отримувати всю потрібну інформацію для організації якісного навчального процесу.

Усе це дає змогу уникнути великої кількості паперових документопотоків, виключити різного рівня зайві узгодження і, зрештою, впливає на якість освіти і доступність до знань, підвищує ефективність освітянської діяльності ВНЗ.

Особливості внутрішньоорганізаційної комунікаційної взаємодії системи документаційного забезпечення управління ВНЗ висвітлила у своїй дисертаційній роботі Ю.П. Якимюк. На її думку, вони полягають у тому, що, «по-перше, до процесу документування інформації долучена значна частина персоналу; по-друге, за своєю структурою система складна і багатоступенева, цілісність її забезпечує низка підсистем; по-третє, частина документів мають універсальний характер; по-четверте, окремий вид специфічної документальної інформації циркулює поза організаційними структурами діловодства в індивідуальній документаційній системі та пов'язаний із людським фактором [20, 14]».

Вона не тільки забезпечує ефективне управління освітнім процесом, а безпосередньо впливає на рівень його організації, дає можливість використання системного підходу до розроблення електронної документально-інформаційної навчальної бази, що забезпечує умови переходу від пізнавальної до прагматичної моделі освіти.

Як стверджує Ю. Якимюк, комунікаційна система документаційного забезпечення управління ВНЗ може ефективно функціонувати лише за таких умов: «1) створення єдиної системи нумерації та обліку документів; 2) упровадження наскрізної та ефективної системи контролю виконання документів на всіх структурних рівнях ВНЗ; 3) упровадження єдиного відповідного порядку реєстрації електронних (паперових) документів; 4) акумуляції всіх документів, матеріалів, інформації про документи, які стосуються одного питання, в одну «електронну справу» і забезпечення можливості оперативного доступу керівного складу ВНЗ до всіх матеріалів «справи»; 5) створення єдиного еталонного банку нормативних документів ВНЗ, системи протокольних (еталонних) документаційних ресурсів та забезпечення оперативного доступу працівників-виконавців у межах їхньої компе-

тенції до всіх документів органів управління; 6) використання комунікаційних технічних засобів; 7) втілення єдиної типології електронного діловодства в усіх підрозділах ВНЗ загалом; 8) функціонування документаційної системи об'єднання ВНЗ на основі корпоративної мережі [20, 15]».

Таким чином, здійснений історіографічний аналіз наведених праць дозволяє дійти узагальнюючих висновків, що документаційне забезпечення управління ВНЗ висвітлювалося науковцями за такими напрямками: обґрунтування значення документа в управлінні; нормативне забезпечення керування документаційними процесами; осмислення термінів *електронний документ*, *електронний документообіг*, *соціальні комунікації* тощо; питання створення та використання документаційного ресурсу; інформаційні системи в комп'ютерно-документаційній сфері; питання теорії соціальної комунікації.

У них обґрунтовано, що повноцінне виконання вищим навчальним закладом своїх функцій та висока якість освіти в сучасних умовах значною мірою залежать від управління, для чого, насамперед, необхідне створення добре функціонуючої комунікаційної системи документаційного забезпечення управління ВНЗ. Створена на основі інтеграції нових інформаційних технологій, накопиченого арсеналу досягнень документознавства і документообігу з організаційними структурами ділових служб ВНЗ, зорганізованих єдністю мети і спільністю завдань з інформаційного забезпечення об'єктивних потреб ВНЗ, ця система покликана забезпечити формування повноцінного документаційного ресурсу, створення умов зберігання та використання документованої інформації на основі документної та електронної комунікацій для досягнення ефективного забезпечення процесу управлінських рішень та інформаційного забезпечення надання високоякісних освітніх послуг.

Використана література

1. Александров В. Освітня послуга: суть та моделі якості / В. Александров // Освіта і управління. – 2006. – Т. 9, № 1. – С. 156-164.
2. Бездрабко В. Становлення і розвиток документознавства в Україні (друга половина ХХ – початок ХХ ст.) : автореф. ... д-ра іст. наук / В. Бездрабко. – К., 2010. – 36 с.
3. Виноградова О. Інформаційно-документальне забезпечення діяльності вищих навчальних закладів – об'єктивна необхідність / О. Виноградова // Вісник книжкової палати. – 2002. – № 5. – С. 34-36.
4. Костирко Т. Формування ресурсної бази інформаційного забезпечення освіти в умовах регіону / Т. Костирко // Вісник книжкової палати. – 2008. – № 2. – С. 25-27.
5. Ларин М. Некоторые проблемы эволюции управленческого документа / М. Ларин // Сборник научной конференции. – М. : ВНИИДАД, 2000. – С. 42-53.
6. Матвієнко О. Основи організації електронного документообігу : навч. посіб. / О. Матвієнко, М. Цивін // ЕК. : Центр навч. літератури, 2008. – 112 с.
7. Мешков Д. Електронний документ: обіг, зберігання, використання, законодавчі аспекти. Досвід ФРН (1990-2000) / Д. Мешков // Архіви України. – 2001. – № 6. – С. 73-87.

8. Наєнко С. Удосконалення організаційної структури управління державним вищим навчальним закладом / С. Наєнко // Освіта і управління. – 2007. – Т. 10. – С. 61-67.
9. Наливайко А. Стратегічні аспекти управління факультетом в умовах турбулентного середовища / А. Наливайко // Вища школа. – 2012. – № 1. – С. 86-92.
10. Об'єднання навчальних ресурсів університетів для створення дистанційних лабораторних практикумів / Ю. Жарких та ін. // Вища школа. – 2011. – № 10. – С. 71-81.
11. Основи організації електронного документообігу. У 2-х т. / І. Васьков та ін. ; за ред. проф. В. Хорошка. – К. : ДУІКТ, 2008. – Т. 1, Т. 2.
12. Палеха Ю. Класифікація управлінських документів в організації / Ю. Палеха // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство : міжвід. зб. наук. праць. – К., 2007. – Вип. 9. – С. 100-109.
13. Пономарьова Г. Демократизація управління і контролю за вищим навчальним закладом / Г. Пономарьова // Вища школа. – 2006. – № 5-6. – С. 3-9.
14. Почепцов Г. Теорія комунікації / Г. Почепцов. – К. : Ваклер, 2001. – 656 с.
15. Рудюк В. Критерії класифікації електронних ділових документів: сучасні тенденції і перспективні схеми / В. Рудюк // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 3. – С. 54-60.
16. Сокова А. Деловая документация в сфере управления / А. Сокова. – М. : Знание, 1985. – 189 с.
17. Супронюк Ю. Використання сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі / Ю. Супронюк // Досвід організації та активізації навчального процесу на основі впровадження інноваційних технологій : зб. матер. навч.-метод. конф. 5-8 лютого 2008 р. – К. : КНЕУ, 2008. – С. 479-480.
18. Сурмин Ю. Теория социальных технологий: учеб. пособ. / Ю. Сурмин, Н. Туленков. – К. : МАУП, 2004. – 608 с.
19. Шарков Ф. Основы теории коммуникаций : учеб. / Ф. Шарков. – М. : Изд. дом «Соцотношения», изд-во «Перспектива», 2003. – 248 с.
20. Якимюк Ю. Комунікаційна система документального забезпечення управління вищим навчальним закладом : автореф. ... канд. наук із соц. комунікацій / Ю. Якимюк. – К. : НАКККІМ, 2011. – 20 с.
21. Яценко Р. Сучасні управлінські технології у вищих навчальних закладах (на прикладі Державного університету інформаційно-комунікативних технологій) / Р. Яценко // Документознавство та інформаційна діяльність: історія, сучасність, перспективи : матер. ІХ Всеукр. студ. наук.-практ. конференції. Київ, 14-15 березня 2013 р. – К. : НАКККІМ, 2013. – С. 107-109.

УДК 006.3(477):[002+930.25](045)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ СЕРІЇ «ІНФОРМАЦІЯ ТА ДОКУМЕНТАЦІЯ»

С.В. Харченко, С.В. Литвинська

У статті визначено репрезентованість національних стандартів України серії «Інформація та документація», виявлено й проаналізовано актуальні проблеми їхнього функціонування на сучасному етапі.

Ключові слова: *стандартизація, національний стандарт, інформація, документація.*

THE PROBLEMATIC ASPECTS OF THE NATIONAL STANDARDS FUNCTIONING OF THE SERIES «INFORMATION AND DOCUMENTATION»

S.V. Kharchenko, S.V. Lytvyns'ka

The article defines representation of the national standards of Ukraine of the series «Information and Documentation». The authors reveal and analyze actual problems of such standards' functioning nowadays.

Keywords: *standartization, national standard, information, documentation*

Від моменту свого виникнення стандартизація як вид людської діяльності перебуває в полі зору як науковців, практиків, так і держави. Адже одне з основних завдань, які стоять перед стандартизаторами, – створити системи нормативної

документації, які визначають актуальні вимоги до внутрішньо- і зовнішньоспрямованої продукції (у якнайширшому розумінні цього слова), до її розроблення, виготовлення і застосування, а також забезпечують контроль за правильністю викорис-